



## CONCEPTUALIZAREA TEORETICO-LEGALĂ A FENOMENULUI NIHILISMULUI JURIDIC

Rita MUNTEANU,  
doctorand, ULIM

### REZUMAT

Actualitatea fenomenului nihilismului juridic este determinată de manifestările sale dezastruoase și de furia nestăvilită orientată împotriva legii și a valorilor supreme ale dreptului. Se dorește, cât mai imediat posibil, anihilarea oricărei autorități legale și chiar a normei în sine. Nihilismul juridic tinde nu la o schimbare de regimuri și nici la reforme banale ale ordinii de drept existente; ființa lui ideologică aspiră la o nouă conceptualizare a justiției, a scopului și mijloacelor de înfăptuire a acesteia.

**Cuvinte-cheie:** nihilism, nihilism juridic, conștiință juridică, drept, valoare

### SUMMARY

The actuality of legal nihilism in today society is generated by the dangerous dimensions of this phenomenon and by its rage against law and its supreme values. The legal nihilism "revelation" declares, most immediately, the annihilation of any legal authority and rules. Legal Nihilism manifests itself as a devolution that intends, not a mere change of government or a more or less widespread reform of the existing order, but the establishment of an entirely new conception of the end and means of justice.

**Keywords:** nihilism, legal nihilism, legal consciousness, law, values

**Introducere.** Evoluția nihilismului juridic are un caracter ereditar și infinit. Acesta reprezintă perspectiva analizată prin prisma criticii lumii înconjurătoare, ce va însoți omenirea pe tot parcursul existenței sale. În tot acest proces, se vor schimba doar obiectele de atentare, iar cel care va fi supus cel mai intens presiunii nihiliste va fi acel ce va încerca să dețină controlul asupra acestei lumi subiective. Imperfecțiunea legii generează evoluția nihilistă, ea este o sursă, un motiv al procesului de căutare a noilor soluții juridice. Nihilismul juridic este un indicator, o reflecție a calității dreptului, a interpretării acestuia și a punerii lui în aplicare.

Scopul prezentului articol constă în abordarea conceptuală a fenomenului studiat prin determinarea conținutului elementelor constitutive și a consecințelor negative ale acestui fenomen. Scopul urmărit constă în aprofundarea studierii diverselor aspecte ale naturii juridice a nihilismului juridic, ce comportă astăzi noi conotații.

**Metode aplicate și materiale utilizate.** Pentru atingerea scopului prestabilit, au fost aplicate diferi-

te metode de cercetare științifică: analiza, sinteza, comparația și conștientizarea logică. Drept bază la elaborarea acestui studiu au servit o serie de lucrări științifice, de reglementări naționale și internaționale.

#### Rezultate obținute și discuții.

În realizarea demersului nostru științific vom porni de la ipoteza că realitatea socială se prezintă ca un sistem complex de grupuri ce construiesc norme și valori, distribuie poziții și exercită influențe [11]. Cu toate acestea, apare adeseori întrebarea dacă există vreă legătură între normă și valoare și dacă există, ce fel de legătură este aceasta [13, p. 303].

"Dicționarul Explicativ Uzual al Limbii Române" definește *norma* ca fiind "regulă, dispoziție etc. obligatorie, fixată prin lege sau prin uz; ordine recunoscută ca obligatorie sau recomandabilă" [5].

Analizată printr-o retrospectivă filosofică, *valoarea* se definește ca un produs a ceea ce se poate denumi exprimarea inversă a subiectului creator în obiect, printr-o activitate creatoare prin care obiectul este umanizat [17, p. 104]. O trăsătură esențială a valorilor este tocmai caracterul lor social. T. Vi-

anu sublinia că "nu există valoare economică utilă unui singur individ, nici valoare estetică pe care s-o prețuiască o singură conștiință umană" [21, p. 59]. Valoarea reprezintă acea relație socială în care se exprimă prețuirea acordată unor lucruri, însușiri, procese, acțiuni de către o comunitate umană în virtutea unor corespondențe cu necesitățile sociale și idealurile generate de acestea [15, p. 110]. De aici reiese că atât norma, cât și valoarea sînt generate de interesele și necesitățile societății, ceea ce denotă subiectivismul noțiunilor menționate.

Pentru prima dată despre un asemenea subiectivism vorbesc și sofiștii, care au marele merit de a fi primii gânditori care au supus dezbaterilor problemele spiritului uman și ale gândirii; ei au creat o cultură antropologică efemeră, în care omul nu cultiva decît ceea ce îi este subiectiv și individual util [14, p. 19]. O asemenea cultură nu este dotată cu valori permanente și deci este efemeră. Anume astfel de idei, atitudini și concepte au stat la baza apariției termenului de *nihilism* [13, p. 303].

În perioada Evului Mediu a



existat o doctrină denumită *nihilism*, dată anatemei de Papa Alexandru al II (1179). Învățătura dată, în mod fals atribuită scolasticului Petru Lombard, consta în respingerea naturii umane a lui Hristos. În gândirea filosofică a Europei de Vest, termenul de *nihilism* a fost introdus de scriitorul și filosoful german F. Jacobi (sec. XVIII) [8]. Acest concept este utilizat de mulți filosofi. S. Kierkegaard considera că sursa nihilismului este criza creștinismului și răspîndirea unei atitudini de percepție a lumii în mod “estetic” [8].

F. Nietzsche înțelege prin nihilism conștientizarea iluzorie și insolventă ca și ideea creștină de supraputere a lui Dumnezeu (“Dumnezeu este mort!”) și ideea de progres, pe care el a considerat-o versiune a convingerii religioase [8]. Atunci cînd își definește nihilismul drept o “răsturnare a tuturor valorilor”, Nietzsche urmărește să distrugă fundamentul raționalist al oricărei axiologii, el încearcă să pună capăt substituirii realului prin conceptul abstract. Rămînînd prizoniera evaluărilor axiologice, metafizica antiraționalistă duce la extrem raționalismul, după cum și ateismul antimetafizic se ocupă, chiar mai mult decît teismul, de Dumnezeu [36].

O. Spengler numește nihilismul caracteristică a culturii europene moderne, care se confruntă cu o perioadă de “declin” și cu “forme de conștiință senile», care în culturile altor popoare se presupune că ar fi urmat inevitabil imediat după apogeu [8].

M. Heidegger concepea nihilismul ca o mișcare în masă în istoria Occidentului, care ar putea duce la catastrofe la nivel mondial [8].

Termenul introdus la sfîrșitul secolului al XVIII-lea cu ocazia polemicilor îndreptate împotriva criticismului kantian și a idealismului a fost extins pentru a denumi orice filosofie care tinde să nege

posibilitatea cunoașterii realității și să susțină caracterul nefondat al eticii tradiționale, atitudine de negare absolută [4, p. 609]. Nihilistul manifestă sub diferite forme o atitudine de negare, de refuz și de provocare a ordinii realității recunoscute, pentru că nu mai găsește sensul, scopul și armonia pe niciunul dintre nivelurile acestei realități – fie el ontologic, filosofic, moral, epistemologic, politic, cosmic, juridic sau existențial – și fiecare dintre aceste niveluri primește o expresie nihilistă specifică. Avem astfel nihilismul ontologic, nihilismul filosofic, nihilismul moral, nihilismul epistemologic, nihilismul politic, nihilismul cosmic, nihilismul juridic și nihilismul existențial. Pe fiecare nivel nihilismul neagă temeiurile acelei realități specifice [9].

”Dicționarul Enciclopedic” definește nihilismul ca acea atitudine, tendință, concepție sau manifestare care neagă rînduiele, instituțiile, morala, tradițiile culturale existente într-o societate dată, fără să le opună în schimb altele superioare; atitudine de negare absolută [3, p. 589].

Termenul *nihilism* este derivat din cuvîntul latin «nihil», care înseamnă “nimic”. În eseu intitulat “Sfîrșitul modernității”, Gianni Vattimo definește nihilismul în felul următor: „situația în care omul se rostogolește din centru către x” [20].

Pentru Heidegger, nihilismul este „manifestarea ființei ca valoare și numai ca valoare”. Transformarea ființei în valoare echivalează, în definitiv, cu anihilarea ei. Ființa nu mai este ceva de sine stătător; relația gîndirii cu ființa este distorsionată, deviată, “incorectă” [20]. A doua definiție sună astfel: “nihilismul este consumarea / convertirea valorii de întrebuintare în valoare de schimb” [20].

O definiție axată pe esența valo-

rii este formulată în studiul despre metafizica lui Nietzsche: “Nihilismul este procesul devalorizării valorilor supreme de pînă acum. Decăderea acestor valori reprezintă năruirea adevărului de pînă acum privitor la ființarea ca atare în întregul ei. Procesul devalorizării valorilor supreme de pînă acum nu este astfel o întîmplare istorică printre altele, ci este evenimentul fundamental al istoriei occidentale, istorie susținută și condusă de metafizică” [12, p. 43].

Nihilismul ca gîndire socială s-a născut demult, dar o răspîndire mai largă a căpătat-o în secolul trecut, mai ales în Europa de Vest și Rusia. Trăsătura comună a tuturor formelor de nihilism este negarea, dar nu orice negare este nihilism. Simptomele tipice ale nihilismului sînt intensitatea, respingerea categorică și fără compromisuri cu predominare subiectivă, care de cele mai dese ori are un caracter individualist. Astăzi, nihilismul social se exprimă în ipostaze diferite: respingerea de către anumite sectoare ale societății a reformelor, a unui stil de viață nou și noi valori de piață, nemulțumirea față de modificările și transformările sociale, proteste sociale împotriva tehnicilor de “șoc”, dezacordul cu anumite decizii și acțiuni politice, ostilitate față de instituțiile publice și structurile de putere, față de liderii lor și chiar față de unele valori morale [10].

Ca concept generic, nihilismul juridic este o formă a nihilismului social. Pentru prima dată ideile nihiliste în ceea ce privește dreptul au fost invocate de predecesorii lui Confucius în China, care, spre deosebire de Aristotel și Platon, subliniau rolul important al dreptului și al legii pentru societate, susținînd că societatea ar trebui să fie guvernată nu de legi, ci prin intermediul preceptelor morale tradiționale.



G. Avornic definește nihilismul juridic drept o direcție a gândirii politico-juridice, care neagă valoarea socială și personală a dreptului și care îl consideră drept o metodă mai inferioară de reglementare a relațiilor sociale [1, p. 40].

L. Kumikova definește nihilismul juridic drept un fenomen sociojuridic complex, care include trei componente. În primul rând, este o gândire sociopolitică, un concept teoretic, a cărui esență reprezintă un șir de opinii critice cu privire la stat și drept. În al doilea rând, este un fenomen social, care constă într-o respingere motivată a dreptului de către societate sau de o parte a acesteia, precum și alegerea unui alt factor de control social distinct de cel al dreptului în calitate de factor dominant. În al treilea rând, aceasta este ideea unui subiect specific asupra realității juridice exprimate în gradul de conștientizare a insolvabilității dreptului, atât din punct de vedere practic, cât și ideologic, ceea ce sugerează evaluarea sa negativă și respingerea sau refuzul de a utiliza normele juridice în viața de zi cu zi [27].

Un alt cercetător care a studiat fenomenul nihilismului juridic și cu care împărtășim aceeași viziune este V. A. Tumanov. Acesta concepe nihilismul juridic ca o atitudine sceptică și negativă față de drept, care poate ajunge pînă la lipsa totală de încredere în potențialul acestuia de a rezolva problemele sociale în conformitate cu justiția socială și care se manifestă în diferite forme: pasivă și activă. Formei pasive îi este caracteristică indiferența față de lege, cea activă, însă manifestă o atitudine ostilă față de drept [33].

R. R. Ismaghilov, la cele două forme menționate, le mai adaugă pe cea teoretică (ideologică) și cea practică. În primul caz are loc o fundamentare teoretico-conceptu-

ală a nihilismului juridic realizată prin tendința unor savanți, filosofi, politologi de a demonstra existența unor valori mult mai importante decît însuși sistemul de drept, și cu atît mai mult decît drepturile fiecărei persoane în parte. În a doua situație are loc realizarea conceptelor și viziunilor indicate mai sus în practică, rezultînd finalmente în inducerea unei stări de teroare în societate, în transformarea elitei guvernamentale într-o grup infracțional și producerea a numeroase jertfe în rîndul populației. E de la sine înțeles că în astfel de societăți, în care nihilismul juridic este un fenomen generat de stat în proporții corespunzătoare, este foarte greu – practic imposibil – de a educa o atitudine pozitivă față de drept în rîndul maselor [26, p. 39].

La nivelul conștiinței publice, nihilismul juridic apare sub forma de ideologie și doctrină teoretică. De exemplu, anarhismul, radicalismul de stînga este adeseori asociat cu următoarele nume: Prodhon, Bakunin, Stirner și alții. În conștiința maselor ordinare și psihologiei naționale este exprimat în formă de unități negative, prejudecăți și stereotipuri persistente și este reflectat în diferite sfere ale practicii sociale, inclusiv în cea din aparatul de stat [29, p. 332].

În mod tradițional, în literatura de specialitate nihilismul juridic este caracterizat ca un fenomen negativ, care reneagă valoarea socială a dreptului și are în mediul ideologic al individului o origine și o evoluție individuală. În plus, despre el se vorbește ca despre o formă deviantă a conștiinței juridice bazate, de altfel, pe alegerea propriu-zisă a individului: din cummul de regulatori sociali existenți, individul îl alege pe cel mai potrivit pentru el, astfel reglementarea juridică a comportamentului social este marginalizată. Diferențele păreri asupra conceptului de

nihilism juridic care persistă în rîndul oamenilor simpli și al celor de știință vorbesc despre faptul că „nihilismul este bun doar pentru distrugere, nu și pentru a crea”. Cu toate acestea, se pare că abordarea dată este unilaterală și – în opinia unor autori – total neproductivă [29, p. 332].

O înțelegere teoretică mai profundă a nihilismului juridic trebuie să includă și o componentă pozitivă. Imperfecțiunea legii generează o evaluare nihilistă și anume aceasta este sursa, motivația și ceea ce conduce la căutarea unor noi decizii juridice. Nihilismul juridic, cu alte cuvinte, este un indicator, o reflecție a calității reale de executare și de interpretare normativă. Acest tip de feedback, dacă vreți, reprezintă o estimare a populației dată organismelor guvernamentale și acțiunilor lor. În acest sens, nihilismul juridic apare ca o orientare socială specifică, care indică direcția pentru a elimina tendințele negative din sfera legislativă, apropierea „puterii”, de „societate”, și sporirea autorității statului și dreptului [31, p. 65-69].

Trăsătura specifică a nihilismului juridic o constituie, în opinia noastră, nu atît nivelul de negare, cît obiectul negării, și anume valoarea dreptului. Negarea conținutului axiologic al sistemului de drept constituie obiectul nihilismului juridic în sens filosofic. Am luat totodată în considerație și faptul că negarea, abordată în aspect dialectic, presupune dezvoltarea fenomenului negat, în timp ce nihilismul prevede o anihilare categorică, fără compromise, o respingere totală a obiectului vizat.

În prezentul studiu, abordăm nihilismul juridic nu ca o componentă a orientărilor social-psihologice ale subiectului infracțiunii, ci în contextul învățăturilor ideologice care neagă valoarea dreptului.



Conceptul de nihilism juridic s-a format și a căpătat o largă sferă de utilizare în perioada sovietică. Apariția și dezvoltarea sa s-a desfășurat în condițiile metodologice ale materialismului istoric. Trebuie să menționăm totuși că treptat acest termen s-a distanțat de categoria filosofică a „nihilismului” și cel mai des este întrebuințat în context publicistic. Nihilismul juridic, fiind una dintre formele nihilismului, nu constituie pur și simplu o negare a dreptului, ci are o ideologie proprie, fundamentată pe mecanisme specifice de reglementare și ordonare a relațiilor în societate. Astfel, esența nihilismului juridic este determinată de faptul că în calitate de regulator al relațiilor sociale sînt propuse norme și reguli alternative celor oficiale și, de regulă, opuse lor.

V. I. Goiman subliniază că nihilismul juridic este „în conștiința individuală sau colectivă orice tip de atitudine nerespectuoasă sau negativă manifestată față de drept” [22, p. 3-5]. I. A. Dolgova privește, la rîndul său, nihilismul juridic ca „o atitudine formală față de drept”, numindu-i pe adepții acestuia „persoane ce se conduc în activitatea lor doar de propriile interese și dorințe” [23, p. 100]. Un punct de vedere tangențial îl împărtășește și V. A. Tumanov. El caracterizează nihilismul juridic ca pe o „atitudine nerespectuoasă manifestată față de drept, față de ordinea normativă; ca pe o convingere categorică, o stare de neîncredere în menirea, potențialul și necesitatea imperioasă a dreptului; ca pe o trăsătură a conștiinței sociale și a psihologiei naționale, ca o caracteristică distinctivă a culturii, tradițiilor și modului de viață” [32, p. 135]. S. G. Zubanova identifică următoarele trăsături ale nihilismului juridic: răspîndire largă și ubicuitate; caracter necontrolabil; numeroase forme de

manifestare; existența în paralel a altor forme de nihilism (juridic, moral etc.); însoțirea nihilismului juridic de diverse forme de protest; răspîndirea nihilismului juridic în mijloacele de informare în masă, în cărți, filme [25].

Istoricul american G. J. Ber- man scrie despre faptul că întreaga societate se confruntă la moment cu o criză fără precedent a valorilor juridice, criză ce pune în pericol întreaga tradiție a dreptului [6, p. 48]. Ne atenționează totodată că este imposibil de demonstrat științific acest fapt, deoarece el face parte din categoria fenomenelor ce pot fi doar simțite intuitiv. Criza aceasta se manifestă, după cum afirmă același autor, prin înlocuirea gîndirii juridice tradiționale cu așa-numitul cinism sociojuridic.

În calitate de cauze oficiale ale apariției nihilismului juridic sînt considerate: a) caracterul despotice al puterii statale; b) specificul dezvoltării istorice a statului; c) utilizarea unei legislații represive; d) lacunele existente în legislație, în sistemul de drept; e) existența unor metode administrative de comandă în sferile politică și economică ale societății; f) lipsa în statul dat a tradițiilor democratice și de drept; g) existența unei perioade de tranziție care generează dificultăți și probleme în sistemul de drept [25].

Conform tradiției europene a dreptului, acesta este văzut nu ca un corp de reguli, ci ca un „proces în care normele au înțeles doar în contextul instituțiilor și procedurilor, valorilor și gîndirii juridice” [6, p. 28]. Prin izvoare ale dreptului ar trebui să se înțeleagă nu doar setul de acte juridice elaborate și emise de către organele de stat, ci și, nemijlocit, rațiunea și conștiința societății, obiceiurile și tradițiile sale. Reiese, deci, că dreptul ar trebui interpretat în strînsă legătură cu momentele axi-

ologice ce caracterizează conștiința juridică a unei societăți date într-o anumită perioadă. Majoritatea cercetătorilor abordează conceptul de nihilism juridic într-o legătură indeniabilă cu conceptul de *conștiință juridică*, insistînd asupra tezei potrivit căreia nihilismul juridic este un fenomen ale cărui manifestări sînt direct condiționate de nivelul de dezvoltare a conștiinței juridice dintr-o societate. V. A. Tumanov afirma în spiritul timpului său că „dreptul trebuie să fie recunoscut ca o valoare socială supremă, investită cu semnificație axiologică, antipodul său constituindu-l nihilismul juridic”. Insistăm totuși asupra ideii potrivit căreia nihilismul juridic constituie nu atît un antipod al conștiinței juridice, cît mai degabă o varietate a acesteia. Nihilismul juridic este apreciat de către cercetători ca un fenomen social periculos care se manifestă la nivelul tuturor tipurilor de relații sociale – de la cele cotidiene la nivelul interacțiunii dintre indivizi pînă la activitatea organelor de stat centrale și locale deopotrivă. În viziunea sa, cauza principală a apariției nihilismului juridic o constituie „nivelul scăzut al culturii juridice existente într-o societate” [19, p. 20].

O. P. Gulina subliniază că nihilismul juridic constituie nu doar o categorie a dreptului, dar și o reală manifestare social-psihologică ce reflectă specificul politic și național istoric al unei societăți [7, p. 3]. În opinia cercetătoarei, nihilismul juridic se manifestă prin orice încălcare a legii, prin afirmările nerespectuoase privind dreptul și rolul lui în societate, prin existența unor legi și acte normative contradictorii ș.a.m.d., adică prin anumite fapte asociale și antisociale. Totuși, din perspectiva aceluiași autor, „nihilismul juridic constituie o pată albă (!) pe harta filozofico-juridică a vieții societății”



[7, p. 3], deoarece nici în literatura filosofică, nici în cea juridică nu există pînă în prezent o definiție satisfăcătoare a lui.

O. P. Gulina, la fel ca și Tumanov, identifică în calitate de cauză principală a nihilismului nivelul scăzut de cultură juridică, precum și prezența unei conștiințe juridice deviate, subliniind totodată că nihilismul juridic nu este o consecință a acestor fenomene, ci mai degrabă predecesorul și generatorul lor. Una dintre tezele cercetării ni se dezvăluie în afirmația potrivit căreia nihilismul juridic constituie un element al conștiinței obștești. Cu această concluzie este de acord și V.B. Tkacenko. El oferă următoarea calificare fenomenului în cauză: ”nihilismul juridic – fenomen social negativ, formă devianță a conștiinței obștești, care se caracterizează printr-un complex de trăiri, emoții, viziuni, dispoziții, concepții de negare a formelor legale de reglementare a vieții sociale” [18, p. 43]. N. I. Matuzov percepe nihilismul ca fiind o formă de comportament social, calificîndu-l ca o manifestare destructivă și periculoasă. O caracteristică distinctivă a nihilismului – afirmă N. I. Matuzov – o constituie nu obiectul negării, ci nivelul și intensitatea acesteia [31, p. 42]. În linii generale, împărtășim această poziție a autorului, care menționează totodată că fenomenul nihilismului juridic își datorează apariția, în primul rînd, gradului scăzut de erudiție și de cultură juridică la nivelul maselor. În acest context de idei, trebuie să accentuăm faptul că unii savanți plasează invers această legătură cauză – efect.

N. I. Matuzov evidențiază următoarele forme de manifestare a nihilismului juridic: încălcări directe ale legilor în vigoare și ale altor acte normative; neîndeplinirea/nerespectarea pe scară largă și în masă a prevederilor legale;

adoptarea unor acte contradictorii, paralele și chiar a unor acte ce se exclud reciproc; confruntarea structurilor reprezentative și executive ale puterii de stat; încălcarea/nerespectarea drepturilor omului [30, p. 42]. În mod principal împărtășim opinia lui A.N. Zrecikin și nu considerăm lacunele prezente în sistemul de drept ca fiind o manifestare a nihilismului juridic [24, p. 34].

O viziune distinctă și originală asupra fenomenului în cauză o are și K. G. Fedorenko. Acesta susține și promovează ipoteza „pozitivismului nihilismului juridic ca o caracteristică nemijlocită a valorii și importanței dreptului pentru societate”. Nihilismul juridic, în viziunea cercetătorului, este caracteristic pentru toți indivizii, indiferent de vîrstă; el este o manifestare permanentă în orice tip de societate, avînd o origine și o dezvoltare relativ autonomă și al cărui obiect distinct îl constituie valoarea ideologică a dreptului. În opinia lui Fedorenko, este injustă interpretarea nihilismului juridic doar prin prisma obiectului său – cel de negare/respingere a dreptului (conținutului său normativ și axiologic) [34, p. 26]. Negarea, afirmă autorul, presupune că individul recunoaște eficiența și valoarea normei de drept, dar întreprinde acțiuni conștiente pentru ignorarea și nerespectarea ei. Or imperfecțiunea mecanismului reglementării juridice ar trebui să ducă nu la negarea dreptului, ci la o atitudine critică față de acesta. Autorul consideră că, în sens filosofic, „negarea este un element ce denotă confruntarea unor puteri antagonice”, dorind astfel să sublinieze caracterul inutil și zadarnic al negării. Fedorenko lansează totodată o teză paradoxală și aparent absurdă (teză pe care nu o susținem), potrivit căreia una dintre structurile de temelie ale dreptului

o constituie... nihilismul! Autorul își explică poziția în felul următor: „Încercînd să se debaraseze de componentele destructive ale nihilismului, dreptul involuntar se dezvoltă, se mișcă, se transformă (...) și cu cît mai puternic este impulsul schimbărilor, cu atît mai activ se desfășoară procesul de dezvoltare a dreptului” [34, p. 28].

**Concluzii.** Unificînd părerile mai multor autori, am putea spune următoarele: societatea deține astăzi, ca o condiție a progresului, un sistem de valori juridice bine articulat, în care se oglindesc, pe de-o parte, practica și experiența social-politică de orînduire și conducere a colectivității umane, iar pe de altă parte, creația de norme și principii bazată pe abstractizare și teoretizare și în cadrul căreia și nihilismul juridic – care este privit ca un concept de respingere a legii, ca valoare socială, și care se manifestă prin atitudinea negativă față de conceptele de drept, lege, ordine, prin neîncrederea în necesitatea legii și utilitatea ei socială – are dreptul la existență.

Într-o societate aflată în proces de tranziție, măcinată de numeroase contradicții de ordin politic, social și moral, nihilismul juridic este un fenomen la ordinea zilei. Nu ne rămîne decît să reiterăm afirmația lui A. Șveitser, care sesiza cu regret: ”Iată a sosit și trista vreme a negării, a respingerii, a demoralizării conștiinței juridice. Trăim în perioada inexistenței dreptului” [16, p. 89-90].

Recenzent:  
**E. BALTAGA,**  
dr., conf. univ.

#### Referințe bibliografice

1. Avornic Gh. Materialele conferinței internaționale „Cultura juridică și prevenirea corupției”, Chișinău, 2007, p. 40.



2. Dergaciov L., P. Rumleanski, L. Roșca. *Filosofia*. Chișinău, 2002, p. 33.
3. *Dicționar Enciclopedic*. Chișinău: Editura Cartier, 2001, p. 589.
4. *Dicționar Enciclopedic*, vol. IV: L – N, București: Ed. Enciclopedică, 2001, p. 609.
5. *Dicționar Explicativ Uzual al Limbii Române*. Academia de Științe a Moldovei (Institutul de Lingvistică), Chișinău: Ed. Litera, 1999.
6. Berman G.J. *Tradiția vestică a dreptului: epoca formării*. M., 1998, p. 48.
7. Gulina O.P. *Rădăcinile istorice și specificul nihilismului juridic în Rusia contemporană*. Autoreferat. Ufa, BGU, 2002, p. 3.
8. <http://ru.wikipedia.org/wiki>
9. <http://www.cartiortodoxe.com/carte/275/nihilismul-parintele-serafim-rose>
10. [http://www.pravo.vuzlib.net/book\\_z1751\\_page\\_40.html](http://www.pravo.vuzlib.net/book_z1751_page_40.html)
11. <http://www.didactic.ro/materiale/descarcare/92560>
12. *Metafizica lui Nietzsche* (trad. de Ionel Zamfir și Cătălin Cioabă), București: Humanitas, 2005, p. 43.
13. Munteanu R. *The concept of legal nihilism*. În: Materialele simpozionului internațional «Sisteme informaționale geografice». Ediția a XIX-a, 6-8 octombrie 2011, p. 303.
14. Rîbca E., Zaharia V., Mărgineanu V. *Istoria doctrinelor politice și de drept*. Chișinău: Ed. Museum, 2005, p. 19.
15. Stroe C. *Filozofie – cunoaștere, cultură, comunicare*. București: Lumina Lex, 2000, p. 110.
16. Șveitșer A. *Venerarea vieții*, M., 1992, p. 89-90.
17. Tănase A. *Introducere în filosofia culturii*. Ed. București: Ed. Științifică, 1968, p. 104. Citat de: E. Puha. *Introducere în filosofie*. Iași: Ed. Fundației "Chemarea", 1993, p. 196.
18. Tkacenko V.B. Citat de: Ismağilov P.P. *Правовой нигилизм: мировоззренческие основания и пути преодоления*. дис. ... канд. философ. наук. Уфа, 2006, с. 43.
19. Tumanov V.A. *Nihilismul juridic din perspectivă istorico-ideologică*". În: Statul și Dreptul, 1993, nr. 8, p. 20.
20. Vattimo Gianni. Citat de: E. Dulcu. *Sfîrșitul modernității: Nihilism și hermeneutică în cultura post-modernă*. Constanța: Editura Pontica, 1993. <http://filosofiatris.blogspot.com/2010/11/trei-definitii-ale-nihilismului.html/>
21. Vianu T. *Introducere în filosofia valorilor*. București, 1941, p. 59. Citat în: *Introducere în filosofie*. Iași: Ed. Fundației "Chemarea", 1993, p. 197.
22. Гойман В.И. *Правовой нигилизм: пути преодоления*. В: Советская юстиция, 1990, № 9, с. 3-5.
23. Долгова А.И. *Правовое сознание как регулятор поведения подростков*. М., 1999, с. 100.
24. Зрячкин А.Н. *Правовой нигилизм: причины и пути их преодоления*. Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Саратов, 2007, с. 34.
25. Зубанова С.Г. *Теория государства и права*. Институт экономики и права. <http://be5.biz/pravo/tzsg/83.htm>
26. Исмағиллов Р.Р. *Правовой нигилизм: мировоззренческие основания и пути преодоления*. Дис. ... канд. философ. наук, Уфа, 2006, с. 39.
27. Кумыкова Л. *Правовой нигилизм в сфере прав человека как форма деформации правового сознания*. <http://dissser.law.edu.ru/dissser.asp?dissserid1294729>
28. Лушина Л.А. *Нравственно-правовой нигилизм: генезис, сущность, формы*. Н.-Новгород, 2003, с. 16.
29. Любашиц В.Я., Мордовцев А.Ю., Тимошенко И.В. *Теория государства и права*. Учебное пособие. Ростов на Дону: Изд. МарТ, 2002, с. 495.
30. Матузов Н. И. *Правовой нигилизм и правовой идеализм как две стороны одной медали*. В: Правоведение, 1994, № 2, с. 42.
31. Сафонов В.Г. *Понятие правового нигилизма*. В: Государство и право, 2004, № 12, с. 65-69. // [tigr.wordpress.com](http://tigr.wordpress.com) › Монографии//
32. Туманов В.А. *О юридическом нигилизме*. В: Пульс реформ: юристы и политики размышляют. М., 1989, с. 135.
33. Туманов В.А. *О правовом нигилизме*. В: Советское государство и право, 1989, № 10/. <http://ufnovgu.narod.ru/tgp/lituma1.htm>
34. Федоренко К.Г. *Правовой нигилизм*. Диссертация, Нижний Новгород, 2001, с. 26.
35. Явич Л. С. *Сущность права*. Л., 1985, с. 15.
36. Yannaras C. *Nihilismul ca presupunere a absenței și necunoașterii lui Dumnezeu*. 24 iulie 2012, [www.CreștinOrtodox.ro](http://www.CreștinOrtodox.ro)
37. *Государство и право*. 2004, № 12, с. 65-69. // [tigr.wordpress.com](http://tigr.wordpress.com) › Монографии//